

*О. Я. Вінокур
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат юридичних наук
З. Ю. Шевчук
студентка 2 курсу
освітнього ступеня “магістр”
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

СИСТЕМА МІЖНАРОДНОЇ (КОЛЕКТИВНОЇ) БЕЗПЕКИ

Провідною умовою забезпечення безпеки сучасної держави є побудова своєї діяльності на принципах міжнародної безпеки, що дозволяє вирішувати спірні питання та розбіжності без застосування сили або погрози силою. Основними принципами міжнародної безпеки є: утвердження мирного співіснування, як універсального принципу міждержавних відносин; забезпечення рівної безпеки для всіх держав; створення дієвих гарантій у різних сферах життєдіяльності; недопущення використання зброї масового знищення та її повна ліквідація; повага суверенних прав кожного народу; справедливе політичне врегулювання міжнародних криз і регіональних конфліктів; зміцнення міждержавної довіри; вироблення ефективних методів запобігання міжнародному тероризму; викорінення геноциду, апартеїду, вилучення з міжнародної практики всіх форм дискримінації, запровадження нового економічного порядку, що забезпечує рівну економічну безпеку всіх держав.

Важливим фактором забезпечення безпеки держави та суспільства в цьому контексті сьогодні є участь держави у системі міжнародної безпеки, що ґрунтується на реалізації принципів попередження війни та зниження військового протистояння держав. Отож, розглянемо детально систему міжнародної колективної безпеки та її особливості.

Під поняттям “системи міжнародної безпеки” слід розуміти комплекс взаємопов’язаних міждержавних відносин та організацій, політичних, дипломатичних, економічних, військових і суспільних заходів, що спрямовані на забезпечення колективної безпеки держав і народів. Основними елементами системи міжнародної безпеки є основні принципи безпеки, міждержавні механізми та структури, міжнародно-правові норми, багатосторонні договори, які створюються, приймаються та функціонують з метою запобігання військовим зіткненням, їх локалізації, врегулюванню політичних, економічних і воєнних-стратегічних протиріч політичним шляхом, а також спеціальний режим контролю за міжнародною, особливо військовою діяльністю та відповідний режим інформації [4, с. 94].

Розглянемо детально концепцію системи міжнародної колективної безпеки, що була створена на підставі зацікавленості держав у побудові ефективного механізму

збереження міжнародного правопорядку. Головним принципом, що був закладений в основу міжнародної системи колективної безпеки став принцип неподільності світу, що вимагає від держав реагування на будь-які порушення миру і безпеки у будь-якій частині світу, а також на основі Статуту Організації Об'єднаних Націй їх участь у спільних діях, спрямованих на запобігання або ліквідацію існуючої загрози.

В міжнародному праві, під колективною безпекою розуміється система спільних дій держав, що встановлена Статутом Організації Об'єднаних націй з метою підтримки міжнародного миру і безпеки, запобігання та протидії актам агресії. Водночас, якщо розглядати колективну безпеку, як систему спільних дій держав, то можна виокремити перелік її структурних елементів, серед яких:

- загальноприйняті принципи сучасного міжнародного права (принцип незастосування сили або погрози силою, принцип непорушності кордонів, принцип територіальної цілісності, принцип невтручання у загальнодержавні справи);

- колективні заходи, що спрямовані на запобігання та усунення загроз миру та актів агресії (являють собою дії озброєного або збройного характеру, які здійснюються державами та організаціями, уповноваженими на підтримку, відновлення міжнародного миру та безпеки);

- колективні заходи щодо обмеження і скорочення озброєнь, що мають кінцеву мету – повне роззброєння.

Систему міжнародної колективної безпеки можна розглядати з двох аспектів – універсального та регіонального. Система міжнародної колективної безпеки в універсальному аспекті створена на основі Статуту Організації Об'єднаних Націй та передбачає координовані дії держав відповідно до прийнятих Організацією Об'єднаних Націй рішень. Початок відліку історії універсальної системи колективної безпеки датується 1 січнем 1942 року, коли була прийнята Декларація Об'єднаних Націй, що була спрямована на протидію союзу у складі 47 держав антигітлерівській коаліції. Однак, у післявоєнний період була створена всесвітня система колективної безпеки у вигляді Організації Об'єднаних Націй, провідними цілями якої стало збереження миру у всьому світі та протидія наявним загрозам.

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй система колективних заходів полягає у: заходах по забороні загрози силою або її застосуванні у відносинах між державами; заходах мирного дозволу міжнародних суперечок; заходах роззброєння; заходах з використання регіональних організацій безпеки; тимчасових заходах по припиненню порушень миру; примусових заходах з безпеки без використання збройних сил; примусових заходах безпеки з використанням збройних сил [3].

Структурою Організації Об'єднаних Націй визначено, що підтримка міжнародного миру та безпеки покладається на Генеральну Асамблею Організації Об'єднаних Націй та Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Однак, варто

підкреслити, що повноваження даних структурних підрозділів Організації Об'єднаних Націй чітко розмежовані, тому не існує фактів дублювання їх повноважень.

Основоположними завданнями операцій з підтримання миру, що проводяться Організацією Об'єднаних Націй, як всеохоплюючою системою міжнародної колективної безпеки, є: розслідування інцидентів та проведення переговорів між сторонами, що конфліктують для їх примирення; контроль за дотриманням домовленостей щодо припинення вогню; забезпечення підтримання законності і правопорядку; надання гуманітарної допомоги населенню; спостереження за ситуацією. Однак, під час проведення операцій, що спрямовані на підтримання миру Організація Об'єднаних Націй керується низкою принципів, серед яких: прийняття Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй рішення щодо проведення операції, визначення її мандата та здійснення загального керівництва лише при наявності згоди сторін конфлікту на проведення операції; добровільне надання військових державами-членами, що прийнятні для сторін; фінансування за рахунок коштів міжнародного співтовариства; неупередженість сил і мінімалізм у застосуванні військової сили [3].

Розглянемо також міжнародну систему колективної безпеки з позицій регіонального аспекту, до складу якого входять угоди та організації, до повноважень яких відноситься забезпечення безпеки в окремих регіонах, країнах або континентах. Створення регіональних систем міжнародної колективної безпеки покликане необхідністю боротьби з локальними конфліктами або актами агресії. Дана форма є ефективною в сучасних умовах, оскільки її є оптимальнішими для запобігання локальних негараздів, що в майбутньому можуть перерости в повномасштабну війну. Можливість створення регіональних угод, органів та організацій, закріплена у пункті 1 статті 52 Статуту Організації Об'єднаних Націй, при умові співмірності їх завдань із завданнями організації. Однак, коло їх повноважень обмежене, оскільки вони не вправі приймати рішення, щодо питань, які стосуються інтересів всіх держав світу або інших регіонів, що не входять до їх складу, тому вони вправі вирішувати питання та приймати рішення щодо них лише щодо регіону, в межах якого вони створені та діють [1, с. 53].

Пунктом 2 статті 52 Статуту Організації Об'єднаних Націй визначено компетенцію регіональних систем колективної безпеки через мирне вирішення спорів щодо їх членів до моменту передачі таких спорів для вирішення Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Однак, чіткого визначення поняття регіональних угод та органів і меж їх повноважень даним документом не передбачено. Водночас, Статутом Організації Об'єднаних Націй закріплено можливість залучення регіональних організацій до примусових дій за ініціативою та під керівництвом Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, оскільки самостійно застосовувати дії примусового характеру без дозволу Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй не можуть. Виключенням із загального правила може бути лише застосування заходів примусового характеру при вчиненому нападі на учасника системи.

Ще однією важливою компетенцією регіональних систем колективної безпеки в сучасних умовах є сприяння у скороченні та ліквідації зброї, в тому числі і масового знищення. Дана компетентність має на меті зменшення кількості збройних конфліктів та актів агресії у всьому світі.

Розглянемо регіональні системи колективної безпеки, що сьогодні існують у світі, відповідність їх цілей та завдань Статуту Організації Об'єднаних Націй та основні засади їх діяльності. Для початку проаналізуємо регіональну систему колективної безпеки, що була створена в 1949 році країнами Західної Європи, які підписали Північноатлантичний договір, тобто Організацію Північноатлантичного договору. Провідними завданнями Організації Північноатлантичного договору, окресленими в договорі стали підтримання миру та безпеки шляхом утримування від загрози силою або її застосування, вирішення міжнародних суперечок мирним способом. В той же час, слід підкреслити, що при створенні Організації Північноатлантичного договору за своєю будовою не відповідала Статуту Організації Об'єднаних Націй, оскільки у її структуру входили держави, що розташовувалися у рідних регіонах.

Відповідно до преамбули Північноатлантичного договору, метою діяльності Організації Північноатлантичного договору є об'єднання зусиль всіх її членів для колективної оборони та збереження миру й безпеки. Однак, мета організацій, що зазначена в договорі не співвідноситься з заходами щодо створення потужної військової структури.

Крім того, статтею 10 Північноатлантичного договору закріплено, що сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні [2]. Водночас, в умовах сьогодення прийом нових членів до організації відбувається на підставі їх особистої заяви, що протирічить статутному документу організації. Окрім того, проведення миротворчих операцій Організацією Північноатлантичного договору та впровадження програми "Партнерство в ім'я світу" не окреслені Північноатлантичним договором, як і роль, що проголошується організацією в умовах сьогодення.

Основи системи колективної безпеки в Європі також були закладені Народою з безпеки і співробітництва в Європі у Заключному акті, що був підписаний у 1975 році в Гельсінкі. У Заключному акті було закріплено принципи співробітництва держав, їх взаємовідносини, окреслено конкретні заходи, що передбачалися у сфері роззброєння, перелічені кроки, що спрямовані на забезпечення європейської безпеки. Однак основною характеристикою Заключного акту все ж стала відсутність норм щодо можливості застосування заходів примусового характеру.

З 1995 року Рада з безпеки і співробітництва в Європі була перейменована в Організацію з безпеки та співробітництва в Європі, що успішно функціонує і по сьогоднішній день та забезпечує діяльність спрямовану на забезпечення миру та

безпеки у Європі. Прийняті документи в рамках її діяльності, заклали основи для спільної співпраці європейських держав у питання створення системи міжнародної колективної безпеки. Ключовим підтвердженням цього є підписаний у березні 1995 року в Парижі Пакт стабільності в Європі, що був переданий на доопрацювання та реалізацію Організації з безпеки та співробітництва в Європі.

Як слідує з вищевикладеного, задля успішної діяльності регіональної системи міжнародної колективної безпеки існує нагальна необхідність у її постійному удосконаленні з урахуванням нових викликів та загроз, що виникають у світі. Дане удосконалення в першу чергу породжує внесення подальших змін до їх статутних документів, що є базисом їх діяльності та встановлюють механізми їх роботи, порядок вступу до них та виходу з них, а також інші ключові особливості.

Отже, вважаємо, що глобальна система міжнародної колективної безпеки в особі Організації Об'єднаних Націй та регіональні системи міжнародної колективної безпеки, в особі регіональних організацій спроможна забезпечити особисту безпеку кожної людини та громадянина, держави через забезпечення міжнародної безпеки та миру у всьому світі. Окрім того, міжнародна безпека є важливим фактором забезпечення національної безпеки держави та дієвим механізмом беззбройного захисту у разі акту агресії чи військового конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпека у глобальному світі / В. Ю. Константинов, І. О. Мінгазутдінов, М. Г. Капітоненко, С. П. Галака, Р. А. Кривонос // Міжнародні системи та глобальний розвиток : підручник / кер. авт. колективу О. А. Коппель ; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі. – Київ : “Київський університет”, 2008. – С. 389-468.
2. Північноатлантичний договір Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950_008.
3. Статут ООН. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
4. Чернега О. Б., Іваненко І. А. НАТО та система міжнародної безпеки [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Б. Чернега, І. А. Іваненко ; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк : [б.в.], 2009. – 228 с.